

Világgazdasági Tanszék

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Rövid Éva

Az Európai Unió egységes nemzetközi szerepvállalása

A jelen valósága, vagy a jövő kihívása?

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Palánkai Tibor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja

© Rövid Éva

Tartalomjegyzék

I.	Kutatási előzmények és a téma indoklása	4
II.	A felhasznált módszerek.....	6
III.	Az értekezés eredményei	9
IV.	Főbb hivatkozások.....	20
V.	A témakörrel kapcsolatos publikációk jegyzéke	24

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása

Az Európai Unió immár több mint ötven éves történelme során egyedülálló eredményeket tudhat maga mögött, elsősorban a közös kereskedelempolitika, a közös mezőgazdasági politika megteremtése, az egységes valuta, illetve más integrációs vívmányok bevezetése által. A közös külpolitika azonban az európai integráció azon pillére maradt, amelynek terve többszöri próbálkozás után is számtalanszor megbukott, és évtizedeken keresztül egy elérhetetlen álom, a nemzeti szuverenitás védelmének pajzsába ütköző próbálkozás maradt az európai integráció mélyítését szorgalmazók számára. Az ezredforduló azonban ezen a területen is meghozta a változás szelét, hiszen az Európai Unió a 21. század kezdetén jelentősen elmozdult egy aktívabb közös kül-és biztonságpolitika irányába.

Az Európai Unió jelenleg az egyik legjelentősebb gazdasági és kereskedelmi nagyhatalom, és a fejlesztési segélyek legnagyobb adományozója a világon. A doktori disszertáció ennél fogva arra az alapvetésre épít, hogy az Európai Unió gazdasági befolyása, földrajzi nagysága, az emberi jogok védelmének, a béke és biztonság elősegítésének, illetve a környezetvédelem alapszerződéseiben deklarált elkötelezettségként, megfelelő entitásnak tűnik arra, hogy a nemzetközi szinten globális vezető szerepet töltsön be.

Tekintettel arra, hogy az Unió globális vezető szerepének betöltése előfeltételezi az Európai Unió egységes fellépését és szerepvállalását a nemzetközi szinten, a disszertáció elsőként arra a kérdésre keresi a választ, hogy vajon létezik-e egységes európai uniós nemzetközi szerepvállalás és amennyiben igen, hogyan definiálható ennek mértéke, milyen tényezők és hogyan befolyásolják? Vajon a tagállamok akarathánya, vagy az alapszerződések korlátai, esetleg külső tényezők szabnak korlátot az egységes nemzetközi fellépés és szerepvállalás hatékony megvalósításának? Hogyan viszonyulnak a nemzetállamok tagságára épülő nemzetközi szervezetek, illetve harmadik államok egy olyan posztmodern entitás aktívabb szerepvállalási és elismertségi igényére, mint az Unió?

Tekintettel arra, hogy a jelenlegi nemzetközi szinten az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) számít továbbra is a legjelentősebb univerzális szervezetnek, kiemelt jelentősége van annak, milyen szerepet vállal az Unió az ENSZ rendszer által felölelt tevékenységek támogatásában, az univerzális szervezet szerepének megerősítésében. A disszertáció ebből kiindulva arra vállalkozik, hogy az Európai Unió egységes nemzetközi szerepvállalását, illetve ennek mértékét az Uniónak az ENSZ család egyes választott szerveiben,

szervezeteiben és szakosított intézményeiben betöltött képviselete, fellépése és tevékenysége alapján vizsgálja.

Az Európai Unió a 2003-ban kiadott Európai Biztonsági Stratégia¹ című dokumentumban is deklaráltan nagy hangsúlyt helyez az ENSZ vezetéssel megvalósuló *hatékony multilateralizmus* megerősítésére, ezen belül az univerzális nemzetközi szervezet támogatására. A dokumentumban a tagállamok többek között rögzítették, hogy „*a globális veszélyek, globális piacok és globális média világában biztonságunk és jólétünk egyre inkább egy hatékony multilaterális rendszertől függ. Az Unió célkitűzése az erősebb nemzetközi közösség, a jól működő nemzetközi intézmények és a szabályokon alapuló nemzetközi rend kialakítása. A nemzetközi kapcsolatok alapvető keretét az Egyesült Nemzetek Alapokmánya adja. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa felelős elsődlegesen a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért. Az ENSZ megerősítése, valamint a feladatainak ellátásához és a hatékony fellépéshez szükséges eszközökkel való ellátása kiemelt prioritás Európa számára.*”

Vajon az Európai Biztonsági Stratégiában deklarált prioritások és kitűzött feladatok csak papírra vetett szép szavak, vagy a gyakorlatban is igazolható tények? Mennyiben járul hozzá az Európai Unió, mint tagállamai egysége, a nemzetközi közösség egészét érintő globális problémák megoldásához, az ENSZ rendszer tevékenységének támogatásához?

Sok kérdés és bizonytalanság merül fel azonban e tekintetben, hiszen egy olyan szervezetről, entitásról beszélünk, amely nem rendelkezik formális tagsági jogvisztonnyal az ENSZ legfontosabb fő szerveiben. Vajon az ENSZ rendszerben megjelenő Európai Unióra, mint egy vezető aktorra, vagy csupán mint tagállamainak diplomáciai fórumára kell tekinteni?

Sokak szerint az Egyesült Államok által képzett űr betöltésére az Európai Unió a legalkalmasabb entitás a jelenlegi nemzetközi rendszerben. Vajon készen áll és alkalmas az Unió egy globális vezető szerepre a nemzetközi béke és biztonság, a demokrácia és jogállamiság, a fejlődés és környezetvédelem érdekében a világon? Hogyan erősíthető az Unió egysége, globális szerepe és az ENSZ-szel való együttműködésének hatékonysága?

Jelen disszertáció megírását elsősorban ezen kérdések megválaszolása vezérelte. A disszertáció fontos célja, hogy a kutatás eredményei alapján, a kérdésekre választ adva javaslatokat tegyen arra vonatkozóan, hogyan, milyen belső és külső tényezők erősítésével növelhető az uniós egység a nemzetközi világpolitikai szintéren, hogyan válhat az Unió a 21. századi nemzetközi politika meghatározó, más országokat pozitívan befolyásoló entitásává.

¹ European Council [2003] p.38.

A doktori disszertáció témaválasztásakor továbbá az a tény motivált, hogy a magyar szakirodalom az Európai Unió és az Egyesült Nemzetek Szervezetének kölcsönhatását, a két szervezet együttműködését, az Európai Unió egységes nemzetközi szerepvállalását nem, vagy csak érintőlegesen vizsgálja, illetve a kutatások jelentős része inkább a gazdasági, pénzügyi és kereskedelmi jellegű szervezetekkel való együttműködést taglalja. E tekintetben az értekezés egyben hiánypótló is kíván lenni a téma iránt érdeklődők körében.

Az Európai Unió egységes nemzetközi szerepvállalásának az ENSZ rendszer keretében való vizsgálata lehetőséget nyújt továbbá arra is, hogy betekintést nyerjünk a legfontosabb ENSZ szervek, szervezetek és szakosított intézmények, illetve az ENSZ égisze alatt megvalósított fórumok és csúcstalálkozók tevékenységébe, illetve az EU-ENSZ együttműködés ezen szervezetekben tapasztalt eredményeit, felmerült problémáit és a hatékonyság korlátait is feltérképezzük.

II. A felhasznált módszerek

Az értekezés komparatív, valamint értékelő-elemző jellegű.

A kutatás elsőként arra törekszik, hogy az Európai Uniónak az ENSZ rendszer egyes kiválasztott szervezetiben, intézményeiben betöltött státuszának, az ott tanúsított egységes fellépés mértékének és formájának, valamint elért eredményeinek összehasonlítása által vizsgálja az Unió egységes nemzetközi szerepvállalását, miközben tekintettel van az egyes szervezetek eltérő eljárásrendjéből, valamint intézményi felépítéséből adódó különbségekre is.

A komparatív kutatás-módszertan alkalmazására egy, a kutatás részeként kialakított kritériumrendszer alapján került sor. A kritériumrendszer, amely az Unió egységes nemzetközi szerepvállalását befolyásoló tényezők kölcsönhatását hivatott vizsgálni arra az alapfeltevésre épül, hogy a nemzetközi szerepvállalás mértékét a belső kohézió szintje, a megfelelő külső hatáskör megléte, valamint a harmadik felek általi külső elismertség befolyásolja leginkább. Ez alapján az Unió egységes nemzetközi szerepvállalásának szintjét a koherencia, autoritás és elismertség kritériumhármasság alapján vizsgáljuk, ahol:

- A *kohézió* azon képesség fokát jelöli, amely által az EU konzisztens álláspontot és véleményt képes belsőleg megfogalmazni, kialakítani és képviselni. A kohézió a tagállamok értékeinek azonosságán, preferenciáinak, érdekeinek, céljainak hasonlóságán, megegyezőségén alapszik.

- Az *autoritás* kritériuma az EU szerepvállalásának jogi feltételeit jelöli. Tekintettel arra, hogy az Európai Uniót a tagállamai hozták létre, ezért amikor az EU autoritásáról beszélünk, a tagállamok által az EU intézményeire delegált hatáskorról beszélünk. Az autoritás tehát egy szerződéses alapon nyugvó autoritás, amivel a tagállamok az alapszerződések alapján az Unió egyes intézményeit, hivatalos aktorait felruházták.
- Végezetül az *elismertség* kritériuma az EU-nak, mint önálló entitásnak a nemzetközi közösség más aktorai általi elismertségét, tárgyaló/együttműködő félként való elfogadását jelenti. Az elismertség jelenti egyrészt az EU formális elismertségét, azaz diplomáciai elismertséget, nemzetközi szervezeti tagságot, részvételi státuszt, szerződő státuszt nemzetközi szerződések esetén, de jelenti egyben azt az informális elismertséget is, amelynek keretében harmadik államok, nem állami szereplők az EU-val (a Főképviselettel, a Bizottsággal, a Tanács elnökével, az Unió nevében felszólaló tagállammal stb.) és nem egyes tagállamaival lépnek interakcióba. Az elismertségre, mint minimum feltételre is tekinthetünk, hiszen a mások általi elismertség teszi lehetővé a globális politikában való részvételt.

Az értekezés a komparatív kutatás eredményeinek elemzése és kiértékelése, továbbá a rendelkezésre álló elsődleges és másodlagos források felhasználása, feldolgozása, elemzése révén összegzi a kutatás eredményeit a megfogalmazott tézisek igazolását, válaszolja meg a bevezető részben feltett kérdéseket és fogalmaz meg ajánlásokat.

Tekintettel arra, hogy a disszertáció témájához kapcsolódó magyar nyelvű szakirodalom szűkös, az értekezés megírása során elsősorban az angol és francia nyelvű nemzetközi szakirodalmat hívtam segítségül. Az elsődleges (elsősorban az Európai Unió alapszerződései, az EU által kiadott közlemények, közös állásponatok, nyilatkozatok, szavazatmagyarázatok, az egyes nemzetközi szervezetek alapító dokumentumai és eljárásrendjére vonatkozó dokumentumok, az ENSZ főtitkára, Közgyűlése, Biztonsági Tanácsa és más szervei, szervezetei által kiadott közlemények, határozatok, továbbá az EU és egyes ENSZ szervezetek között született együttműködési megállapodások, levélváltások, az Európai Bíróság és a hágai Nemzetközi Bíróság egyes jogesetei) és másodlagos források mellett az értekezés megírásában, a következtetések levonásában sokat segítettek a 2004-2007 között genfi ENSZ diplomatákkal és brüsszeli európai uniós intézmények munkatársaival folytatott beszélgetések, interjúk is.

Az értekezés megírása során a nemzetközi kapcsolatok elmélete, nemzetközi politikaelmélet, a nemzetközi jog és az európai tanulmányok eredményeinek felhasználása által a multidiszciplináris megközelítést tekintetem irányadónak.

A doktori értekezés három fejezetre tagolódik:

A disszertáció **első fejezete** jogi és elméleti alapokat kíván nyújtani a kutatás további fejezeteinek a megértéséhez és megalapozásához, így elsősorban az Unió jogi személyiségének a kérdéskörét, az Unió nemzetközi szervezetekben betöltött képviselői jogának különböző módozatait, az Unió intézményrendszerének a nemzetközi szintéren való fellépésben érintett szerveit és ezek feladatait és hatásköreit mutatja be.

A disszertáció **második, legterjedelmesebb és egyben legfontosabb fejezete** az Európai Unió egységes nemzetközi szerepvállalásának mértékét és az ezt befolyásoló tényezők kölcsönhatását vizsgálja, három nagy tematikus terület – az emberi jogok, béke és biztonság, valamint környezetvédelem – vonatkozásában, az ENSZ család alábbi legfontosabb szerveiben, szervezetiben, intézményiben: ENSZ Közgyűlése; ENSZ Emberi Jogok Bizottsága/Emberi Jogi Tanács; ENSZ Élelmezési-és Mezőgazdasági Szervezete; Nemzetközi Munkaügyi Szervezet; Egészségügyi Világszervezet; ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete; ENSZ Biztonsági Tanácsa; ENSZ Béketeremtő Bizottsága; Nemzetközi Büntetőbíróság; ENSZ Menekültügyi Főbiztossága; ENSZ Fenntartható Fejlődés Bizottsága; ENSZ Környezetvédelmi Alapja.

A hosszadalmas és sokszor sikertelen ratifikációs folyamat eredményeképpen 2009. december 1-én hatályba lépett Lisszaboni² szerződés legfontosabb intézményi újításai a közös kül- és biztonságpolitika erősödését, az Unió egységes nemzetközi fellépését szolgálják. Az értekezés **harmadik fejezete** keretében kifejtésre kerülnek a Lisszaboni szerződés által bevezetett, azonban jelenleg részletesen még ki nem dolgozott intézményi keretekre vonatkozó ajánlások, tekintve, hogy a szerződés adta lehetőségek megfelelő kihasználása az Unió nemzetközi szerepének növeléséhez és hatékony, egységes fellépéséhez nagymértékben hozzájárulhat. A fejezet az előző fejezet kutatási eredményei, valamint az egységes fellépést elősegítő és korlátozó további feltételek vizsgálata alapján megpróbál ajánlásokat megfogalmazni az egységes fellépés erősítésére, valamint az Unió, mint globális aktor szerepének a növelésére vonatkozóan.

² Lisszaboni szerződésként jelöljük az értekezésben és jelen tézisgyűjteményben a 2009. december 1-én hatályba lépett, a Nizzai szerződést felváltó Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változatát, valamint az ehhez csatolt nyilatkozatok egységét.

III. Az értekezés eredményei

Alapvetések, kutatási kérdések

„A hatékony multilateralizmus iránti elkötelezettség többet jelent egy retorikai hitvallásnál. Egyet jelent a globális szabályok komolyan vételével, függetlenül attól, hogy ezek a béke fenntartására vagy a széndioxid kibocsátás korlátozására vonatkoznak. Egyet jelent más országok támogatásával, hogy ezen szabályokat végrehajtsák és elkötelezzék magukat ezek betartására. Egyet jelent a multilaterális fórumokon való aktív elkötelezettséggel egy olyan előre mutató stratégia támogatása iránt, amely nem korlátozódik a nemzeti érdekek öncélú védelmére.„Ezekkel a szavakkal fogalmazta meg az Európai Bizottság 2003. évi közleményében³ a hatékony multilateralizmus iránti elkötelezettség lényegét. Vajon az Európai Unió nemzetközi szerepvállalása ezen elképzelés mentén alakult?

A doktori értekezés egyrészt arra a kérdésre kereste a választ, hogy vajon létezik-e egységes uniós nemzetközi szerepvállalás? Vajon az Unió tagállamai törekednek-e arra, hogy összehangolják tevékenységüket a nemzetközi fórumokon és egységes hangon képviseljék közös érdekeiket? Hogyan mérhető az egységes szerepvállalás mértéke és hogyan növelhető ennek hatékonysága? Vajon az Európai Unió hatékony multilateralizmus iránti aktív elkötelezettsége csak egy papírra vetett jól hangzó frázis, vagy ténylegesen igazolható gyakorlat? Amennyiben az utóbbi, mennyiben járul hozzá a fentebb megfogalmazott hitvallás gyakorlatban való megvalósulásához? Magyarán, mennyiben járul hozzá az Európai Unió, mint tagállamai egysége, a nemzetközi közösség egészét érintő globális problémák megoldásához, az ENSZ rendszer tevékenységének támogatásához és nem utolsósorban globális vezető szerepet tölt –e be a nemzetközi szinten? Hogyan erősíthető az Unió egysége és globális szerepe?

Az EU egységes nemzetközi szerepvállalását befolyásoló kritériumok

A kutatás azon feltételezésre építve, mi szerint az Unió nemzetközi szerepvállalásának mértékét elsősorban a tagállamok közötti belső koherencia szintje, az egységes fellépésre feljogosító hatáskör megléte, valamint a formális, illetve informális külső elismertség határozza meg, a kutatás a koherencia, autoritás és elismertség kritériumhármán alapján vizsgálta az Uniós egység fejlődését és jelenlegi szintjét, az azt befolyásoló, illetve

³ European Commission [2003] p. 3.

akadályozó tényezőket a kiválasztott ENSZ szervezetek, szakosított intézmények és programok tekintetében.

A kutatás eredményei alapján arra a megállapításra jutottunk, hogy a 70-es, 90-es évek közötti időszakot jellemző külső és belső nehézségek, hatásköri problémák, konszenzus-és együttműködési akarathány, továbbá az egyes nemzetközi szervezetek eltérő tagsági és eljárásrendjéből adódó problémákból levont tapasztalatokat követően a 21. század elejét a vizsgált nemzetközi szervezetekben való egységes uniós nemzetközi fellépés tekintetében a dinamikus fejlődés jellemezte. A 2001. decemberi Laakeri nyilatkozat aláírása, az alkotmányozó konvent tevékenységének megkezdése, a közös kül- és biztonságpolitika szerepének és tevékenységének kibővülése, a 2003 decemberében elfogadott Európai Biztonsági Stratégia mind fontos mozgatórugói voltak a tagállamok közötti konszenzuskészség és az egységes nemzetközi szerepvállalás iránti elkötelezettség erősödésének. A tagállamok belátták, hogy közösen erősebbek, és nagyobb súllyal tudnak fellépni a nemzetközi szinten, miközben az Unió aktívabb nemzetközi szerepvállalása a tagállamok számára is többletet jelent, kisméretű tagállamok számára is lehetővé teszi, hogy az Unió részeként láthatóvá váljanak a nemzetközi porondon.

A koherencia megteremtése azonban továbbra is időigényes, napi szintű egyeztetéseket igényel a tagállamok egyes nemzetközi szervezetekhez delegált képviselőitől, illetve a brüsszeli munkatársaktól. Az évi több mint ezer genfi és New York-i egyeztető ülés a koherencia megteremtését az esetek döntő többségében biztosítja, ezek időigényessége miatt azonban nem jut megfelelő idő a harmadik felekkel való egyeztetésre, illetve a lobbitevékenységre.

Az együttműködés fekete bárnyaként is tekinthetünk az ENSZ Biztonsági Tanácsára (BT), amely az egyetlen olyan vizsgált ENSZ szerv, ahol tagállami koherenciáról sajnos csak korlátozott tekintetben beszélhetünk. Fontos azonban hozzátenni, hogy a közös kül-és biztonságpolitikának a 21. század elején tapasztalható fejlődése az ENSZ BT-ben való „együttműködés” megerősödését is hozta. Jelenleg rendszeres heti szintű konzultációra kerül sor az EU tag BT tagok és a többi uniós tagállam diplomatái között New Yorkban, továbbá egyre több az Európai Unió nevében történő felszólalás, amelyet 2009. december 1-től már a Főképviselet, illetve apparátusának képviselői terjesztenek a BT tagjai elé. A Lisszaboni szerződés további előrelépése e téren, hogy az eddigi ajánlás jellegű rendelkezések helyett kötelezővé teszi a Biztonsági Tanács EU tagállam tagjai számára a Főképviselet meghallgatásának kezdeményezését, amennyiben a napirenden szereplő ügyben közös uniós

álláspont került megfogalmazásra. A több évtizede napirenden levő, azonban a nemzeti és regionális érdekek ütközése miatt folyamatosan meghiúsuló és elhúzódó Biztonsági Tanács reform utóbbi éveinek javaslatai között itt-ott felmerült egy közös Uniós tagság lehetősége is. Kutatási eredményeink alapján azonban kijelenthetjük, hogy ennek belátható időn belül való megvalósulása több szempontból is irreálisnak tűnik, ahogy ez az értekezésben részletesen kifejtésre került. Ezért az Európai Uniónak inkább arra kell törekednie, hogy a jelenlegi státuszából és helyzetből adódó minden lehetőséget kihasználjon a BT keretében való nemzetközi szerepvállalása és fellépése erősítése céljából. Ebben a Lisszaboni szerződés újításai, megfelelő politikai akarat mellett számos lehetőséget biztosítanak.

A fejezetben áttekintett ENSZ szervezetek, intézmények és programok kapcsán elmondható, hogy az autoritás kritériuma a közös fellépés kezdeti szakaszában, a „tanuló fázisban” több nemzetközi szervezet tekintetében is számos nehézségbe ütközött. Ezek a belső hatásköri konfliktusok elsősorban a vegyes hatáskörbe tartozó kérdések tekintetében merültek fel, és a 70-es, 80-as, 90-es éveket érintették. A 21. század e tekintetben is jelentős fejlődést hozott, a korábbi évtizedeket jellemző hatáskör-megosztási harcok a tagállamok és a Bizottság között, amelyekbe több esetben az Európai Bíróság is kénytelen volt beleszólni és álláspontját kifejteni (lásd például az Európai Bíróság 1/78, 2/91 vagy 25/94 sz. véleményét), a 90-es évek végére lecsengtek. Úgy gondoljuk, hogy ez a szocializálódási folyamat természetes velejárója volt az uniós szintű együttműködés kialakulásának és fejlődésének és bár nagyban megnehezítette az egységes fellépés kialakítását a konfliktusok időszakában, nagyban hozzájárult a tapasztalatgyűjtéshez, a legjobb gyakorlatok kialakításához, a tagállamok kompromisszumkésztségének a fejlődéséhez és nem utolsósorban ahhoz a felismeréshez, hogy az Unió globális aktorként csak akkor tud hitelesen fellépni, ha a tagállamok, illetve a tagállamok és az uniós intézmények közötti összhang biztosított.

Az egységes nemzetközi szerepvállalás további fontos kritériuma, sőt bizonyos szinten előfeltétele a külső felek általi elismertség megléte. Az ENSZ nemzetállamok részvételére épülő, második világháborút követően kialakított és az elmúlt 60 évben csak csekély mértékben módosított szervezeti és működési rendszere jelentős korlátokat szab a regionális integrációk teljes jogú tagságának. Ennek következtében az Európai Unió jelenleg csupán három jelentősebb nemzetközi szervezet/intézmény⁴ teljes jogú tagja. Fontos megemlíteni, hogy a teljes jogú tagság összetett eljárásrendet követel, és elsősorban a vegyes hatáskörbe

⁴ Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete, a Világkereskedelmi Szervezet és az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Banknak

tartozó ügyek tekintetében komoly koordinációt és kompromisszumkészséget igényel az EU tagállamok és az Európai Bizottság részéről. A vegyes hatáskörbe tartozó ügyek tekintetében azonban ennél komolyabb problémákat vet föl a tagság hiánya, hiszen bizonyos esetekben az adott nemzetközi szervezet működési eljárásrendje nem engedi meg, hogy az Unió (Bizottság) az uniós alapszerződések által biztosított hatáskörében a tagállamok nevében eljárjon. Az egységes nemzetközi szerepvállalás kétségkívül jelének tekinthető azonban ezen probléma áthidalása céljából alkalmazott gyakorlat, amely szerint a tagállamok egységesen összefogva jártak el az adott nemzetközi szervezetenél annak érdekében, hogy a Bizottság számára tárgyalási mandátumért folyamodjanak egy-egy konkrét téma kapcsán. Ennek köszönhetően számos esetben sikerült a Közösség (Unió) számára megerősített megfigyelői, megerősített résztvevői státuszt kivívni több nemzetközi szervezet, fórum, nemzetközi egyezmény tárgyalási fázisában. Ez utóbbi formális elismertség kivívása, ahogyan azt bizonyos nemzetközi szervezetek esetében láthattuk, hosszadalmas és egyáltalán nem problémamentes folyamat eredménye. A kezdeti időszakban harmadik államok, köztük az Egyesült Államok is fenntartásokkal szemlélték az új posztmodern entitás formálódását és több esetben vádolták meg az Uniót azzal, hogy tagállamai tagsága mellett egy további plusz szavazat megszerzéséért küzd az egyes nemzetközi szervezetekben. Az Unió harmadik államok, nemzetközi szervezetek és a civil társadalom általi informális elismertségének az erősödésével azonban ezek a negatív hangvételű megnyilvánulások is elcsitultak és háttérbe szorultak.

Az autoritás és a formális elismertség közötti konfliktus jelenti tehát az egységes uniós fellépés gyakorlati megvalósulása előtti legnagyobb akadályt, hiszen ez az Unió nehezen kivívott, az alapszerződések által biztosított hatáskörének nemzetközi szinten való korlátozását jelentheti. Ez utóbbi konfliktus megoldására az egyes szervezetek tekintetében különböző ad hoc jellegű megoldási javaslatok születtek, azonban feloldását hosszú távon az Unió nemzetközi szinten való formális elismertsége jelenthetné azokban a szervezetekben, amelyek tekintetében a tagállamok nevében részben vagy egészen a Bizottság jogosult eljárni. A gyakorlat és a tapasztalatok azt mutatják, hogy ennek egységes megoldása az ENSZ nemzetállamok tagságára épülő rendszerének hagyományai miatt középtávon nem reális, így a teljes jogú tagság biztosítása az egyes nemzetközi szervezetek jellegétől, szervezeti rugalmasságától, tagjainak akaratától és az EU egységes érdekérvényesítő képességétől függ. A formális elismertség és autoritás közötti konfliktust, véleményünk szerint, a disszertációban tárgyalt esetekből levont pozitív és negatív következtetések alapján a horizontális (tagállamok

közötti) és vertikális (tagállamok és a Bizottság közötti, EU intézmények közötti) koherencia minél magasabb szintjének biztosítása tudja feloldani. E mellett a probléma a rendelkezésre álló alternatív együttműködési formák (megerősített résztvevői státusz, megerősített megfigyelői mandátum) biztosítása által is áthidalható. Ez utóbbi megszerzéséhez azonban a vertikális és horizontális koherencia ugyancsak elengedhetetlen.

A kutatás eredményei igazolják, hogy az EU informális nemzetközi elismertsége mára teljes mértékben elfogadottá vált. Az Unió gazdasági és politikai súlyának erősödésével, a közös kül- és biztonságpolitika megjelenésével, a nemzetközi közösség ügye iránti elkötelezettség és az egységes uniós fellépés erősödésével, a világ számára egyre inkább világossá vált, hogy az Európai Unióra, mint egy potenciális globális vezető szereplőre kell tekinteni. Fontos megjegyezni, hogy az elismertség egy fejlődő kritérium, hiszen ahogyan növekszik az EU bilaterális, regionális, globális kölcsönhatásainak a száma és mértéke, az EU szocializációjának a mértéke is egyenes arányban növekszik, ami által az EU szerepvállalása elfogadottá és elvárttá válik és egyben az EU nemzetközi identitása is formálódik. Az Uniónak ezért javaslatunk szerint törekednie kell a külső kommunikáció, a diplomáciai kapcsolatok erősítésére, ahogyan ezt az alábbiakban részletesen is kifejtiük.

A kutatás eredménye alapján fontos továbbá megállapítani, hogy bár többen jelentős összefüggést láttak az Európai Unió jogi személyisége és az Unió nemzetközi szerepvállalásának erősödése között, kutatásunk során arra a megállapításra jutottunk, hogy ez a tényező igazából jelentéktelen szerepet játszott és a jogi személyiség hiánya nem szabott akadályt az Unió egyes nemzetközi szervezetekben való szerepvállalásának. Az Unió egyes nemzetközi szervezetekben való tagsági kérelmének elutasítása ugyanis egyetlen vizsgált esetben sem az Unió jogi személyisége hiányának, sokkal inkább annak a ténynek tulajdonítható, hogy ezen nemzetközi szervezetek kizárólag az államok teljes jogú tagságát teszik lehetővé.

Az EU globális vezető szerepének lehetőségei

Az Unió biztonsági stratégiájában nem csak az egységes fellépést, hanem az ENSZ rendszer vezetésével megvalósuló globális multilateralizmus hatékonyabbá tételét is célul tűzte ki. Az Unió gazdasági súlya, földrajzi nagysága, a nemzetközi segélyezés iránti elkötelezettsége egyaránt feltételezi, hogy az elkövetkező időszak vezető globális szereplőjévé váljon. Ennek tényleges megvalósulása azonban számos további tényező meglétét feltételezi. A doktori disszertáció fentiek alapján a kutatás tárgyává tűzte ki annak

vizsgálatát, hogy vajon az Unió rendelkezik-e, illetve alkalmas-e arra, hogy a hatékony multilateralizmus egyik vezetőjeként hatást gyakoroljon, például járjon és befolyásolja harmadik országok nemzetközi viselkedését és szerepvállalását?

A kutatás keretében vizsgált esetek alapján elmondhatjuk, hogy az Unió számos esetben bizonyította globális vezetői szerepre való alkalmasságát. E tekintetben különösen három példaértékű esetet emelünk ki: az Uniónak a Kofi Annan ENSZ főtitkár által 2005-ben kezdeményezett ENSZ reform kapcsán tanúsított proaktív és eredményes szerepvállalást, ennek keretében elsősorban az Emberi Jogi Tanács és a Béketeremtő Bizottság létrehozásában való jelentős befolyását és szerepét; a Kiotói Egyezmény ratifikációs folyamatának elősegítésében vállalt vezető szerepét, amelynek köszönhetően többek között Oroszország is az Egyezmény ratifikáló felévé vált; valamint az Unió vezető szerepét a Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozásában, ennek ratifikációs folyamata során, továbbá rendelkezéseinek végrehajtása kapcsán az erre igényt tartó harmadik országok részére nyújtott szakmai, anyagi segítségnyújtás, illetve információ-szolgáltatás által.

Fontos továbbá kiemelni az Európai Unió és tagállamainak példaértékű anyagi hozzájárulását az ENSZ család tevékenységéhez és programjaihoz. Az Európai Unió és tagállamai az ENSZ költségvetésének 38%-át, az ENSZ békefenntartó műveleteihez szükséges anyagi támogatás több mint 2/5-ét, és az ENSZ család önkéntes anyagi hozzájárulásainak felét biztosítják. E mellett az Európai Bizottság 2008-ban csaknem 1 milliárd euró összegű humanitárius segílyt biztosított a világ 60 rászoruló országa részére.⁵

A fenti esetek során az Unió bizonyította, hogy alkalmas globális vezető aktor szerepet betölteni. Mindhárom eset közös ismérve, hogy a tagállamok közötti koherencia, az autoritás megléte és a külső elismertség (formális vagy informális) kritériuma, mint minimum feltétel biztosított, e mellett az Unió a külső kommunikációt és lobbiz tevékenységet is megfelelően alkalmazta, továbbá politikai és gazdasági súlyában rejlő erejét az „összekapcsolási politika” hatékony alkalmazásával is biztosította. Ez utóbbi „összekapcsolási politika” alatt az Uniónak azon képességét jelöljük, amely által gazdasági súlyából adódó lehetőségeit használja fel feltételként ahhoz, hogy az adott, befolyásolni kívánt állam vagy régió támogatottságát megszerezze egyes, a nemzetközi közösség egészét segítő célok eléréséhez.

A doktori értekezés keretében vizsgált, pozitív esetek tehát megerősítették azon hipotézisünket, hogy az Európai Unió, a legnagyobb nemzetközi segélyezőként, az emberi jogok és demokrácia iránti elkötelezettségénél, és az elmúlt években bizonyított egységes

⁵ Forrás: United Nations [2007], p. 8.;European Commission [2008] p.5.

fellépésénél és elszántságánál fogva megfelelő entitásnak tűnik arra, hogy a nemzetközi közösség egyik meghatározó globális vezetője legyen. Ahhoz, hogy ezt a tényt középtávon ne csak egy-egy kisebb pozitív példával lehessen alátámasztani, hanem az Unió nemzetközi vezető szerepe harmadik országok, szervezetek által is általánosan elfogadottá váljon, véleményünk szerint az alábbi területeken szükséges az Uniónak fejlődnie:

a) Külső kommunikáció és lobbitevékenység erősítése:

Ahogy azt az értekezésben több alkalommal is megerősítettük és igazoltuk, az EU az elmúlt években nagyon sokat tett és jelentős eredményeket is ért el saját koherenciája megteremtésében. Elmondhatjuk, hogy egy-két kényes kérdést kivéve az EU egység megtörhetetlen az ENSZ Közgyűlésében és más szerveiben, szakosított intézményeiben. A belső koherenciával tehát, úgy véljük nincs probléma, ezt az EU-nak, óriási diplomáciai akarattal és egyeztető ülések ezreinek köszönhetően sikerült csaknem tökéletesre fejlesztenie. Most azonban az EU előtt álló további kihívás, hogy a világ más országai felé is nyisson.

A kutatás keretében megszólított genfi diplomaták kritikaként fogalmazzák meg, hogy az EU egység megteremtése céljából folytatott egyeztető tárgyalások százai-ezrei annyira lekötik az európai diplomatákat, hogy egy szélesebb, más ország-csoportokra is kiterjedő lobbitevékenységre, a megfelelő külső kommunikációra már nem marad kapacitás. Ez utóbbiak szerepe azonban kétségkívül jelentős lenne az Unió, mint globális vezető aktor szerepének erősítése céljából. Az Unió értékeinek, a nemzetközi közösséget érintő ügyek tekintetében vallott elképzeléseinek és együttműködési szándékának megismertetése céljából az Uniónak sokkal több időt és energiát kell szánnia a külső kommunikációra, a harmadik felekkel, nem EU tagállamokkal való egyeztetésre, a lobbitevékenységre, az Unió szélesebb körű megismertetésére. Fontos lenne, hogy az Unió a napirenden levő konkrét témákról széleskörű találkozókat szervezzen, harmadik országok és civil szervezetek bevonásával, amelyen egyrészt meggyőzőbben kifejthetné álláspontját az egyes témakörök tekintetében, másrészt ezáltal egységes jelenléte, láthatósága is erősödhetne. Ami ennél még fontosabb az intenzív lobbitevékenység, megfelelő érvrendszer és stratégia kialakítása, amely által az Unió harmadik államok támogatottságát is megnyerhetné egy-egy kényesebb ügy kapcsán.

Az Európai Unió harmadik felekkel való együttműködésének hiánya a non-profit szervezetekre is vonatkozik. Úgy gondoljuk, hogy az EU-nak a civil szervezetekkel való szorosabb együttműködése is egy proaktív módja lehet az emberi jogok védelme szempontjából fontos ügyek és határozatok széles körben való megismertetésének, és a megfelelő érvrendszer kialakításának. Nem szabad elfelejteni, hogy az ENSZ rendszer

keretében tevékenykedő civil szervezetek óriási tudásbázist és szakértelmet halmoznak fel specifikus emberi jogi, humanitárius, fejlesztési, környezetvédelmi, biztonsági és béketeremtési témákat illetően, gyakorlati tapasztalatokkal, helyszínismeretekkel rendelkeznek, így a megfelelő stratégiák kialakításában jelentős segítséget nyújthatnak az Unió számára. A civil társadalommal való együttműködés és tapasztalatcsere tekintetében az Európai Parlament megfelelő platformként szolgálhatna.

A vezető globális szerep más regionális csoportosulásokkal való partneri viszony kialakításával, személyes különmegbízottak kiküldésével is nagymértékben erősödhet, fontosnak tartjuk ezért a magas szintű diplomáciai egyeztetések számának növelését. A kutatás rámutatott arra a tényre, hogy, különösen az emberi jogi fórumokat egyre inkább a blokkosodás jellemzi, a blokkok közötti összhang és együttműködés hiánya mellett. Ez a fajta "tömbösödési mentalitás" aláássa az egyes fórumok azon képességét, hogy hatékonyan, pártatlanul és tárgyilagosan kezeljék a napirendjükre kerülő eseteket. Amennyiben az Európai Unió globális aktorként kíván fellépni, törekednie kell a más regionális blokkokkal való koordináció és együttműködés erősítésére.

b) Az Unió gazdasági súlyából adódó lehetőségek kihasználása

Az Európai Unió jelenleg vezető gazdasági és kereskedelmi nagyhatalom, a fejlesztési és humanitárius segélyek legnagyobb adományozója a világon. Az Unió azonban, a kutatás eredményei alapján, nem használja ki megfelelően a gazdasági erejében rejlő potenciált más államok pozitív ügyek érdekében való befolyásolása céljából. Kiemelkedően fontosnak tartjuk ezért az Unió belső gazdasági és politikai eszközeinek felhasználását egy olyan „összekapcsolási politika” alkalmazásához, amelynek keretében az Unió gazdasági és politikai súlyából adódó lehetőségeit feltételül szabja más területeken való sikerek eléréséhez. Példaként említjük meg a fejlesztési segélyek nyújtásának bizonyos feltételekhez való kapcsolását (pl. emberi jogsértések megszüntetése), az emberi jogok komoly megsértése esetén esetlegesen kereskedelmi korlátozások bevezetését, egy adott ország támogatását bizonyos ügyben amennyiben egy más területen eleget tesz kötelezettségeinek, stb.

Pozitív gyakorlati példaként említhető az Unió által alkalmazott összekapcsolási politika a Nemzetközi Büntetőbíróságot létrehozó Római Egyezménynek harmadik országok általi ratifikációja, illetve rendelkezéseinek végrehajtása tekintetében, vagy Oroszország WTO tagságának EU általi támogatása a Kiotói Egyezmény Oroszország általi ratifikációja esetén. Kevés ehhez hasonló példát találunk azonban az egyes nemzetközi szervezetek vonatkozásában, így ennek továbbfejlesztése elengedhetetlen ahhoz, hogy az Unió más

országokra és országcsoportokra befolyással bíró entitásként jelenjen meg a nemzetközi szinten.

c) Az intézményi reform adta lehetőségek megfelelő kihasználása:

A Lisszaboni szerződés hatályba lépését megelőző európai külpolitika nagy hátránya, hogy a félévente változó soros elnökség nem teremtette meg a megfelelő állandóságot és folyamatosságot és nem járult hozzá az Unió egységes arcának kialakításához. Az Unió elismertségét negatívan befolyásolta, hogy harmadik felek számára zavaróvá vált az Unió nevében felszólaló személyek sokasága. Ezt a problémát a 2009. december 1-én hatályba lépett Lisszaboni szerződés megfelelően orvosolhatja.

Az Európai Unió egységes nemzetközi szerepvállalásának erősítése és az Unió egységes arcának kialakítása szemszögéből kétségkívül a külügyi és biztonságpolitikai főképviseelő megerősített és kiterjesztett hatáskörű tisztsége illetve az őt támogató Európai Külügyi Szolgálat létrehozása a Lisszaboni szerződés legjelentősebb, bizonyos szinten az európai integráció elmúlt 50 évének talán legnagyobb intézményi reformjaként is felfogható újítása.

A Lisszaboni szerződés adta újítások az európai diplomácia egy új korszakát jelenthetik, amennyiben az Unió megfelelően és hatékonyan használja ki az ebben rejlő lehetőségeket. A főképviseelő állandósult tisztsége megoldja a soros elnökség létéből adódó korábbi negatívumokat, elsősorban a folyamatosság hiányát, biztosíthatja a hosszútávú külügyi és biztonságpolitikai stratégia kialakítását, kiépítheti a megfelelő csatornákat a harmadik felekkel és a tagállamok bizalmát is kivívhatja. A főképviseelőt támogató Európai Külügyi Szolgálat pedig megfelelő uniós intézményi háttérrel és szakértelmel biztosíthat az Unió nemzetközi szerepvállalásának szempontjából.

Mivel a Lisszaboni szerződés nem rendelkezik ez utóbbi felépítéséről és működési elveiről, lehetőséget hagy ennek formálására, így véleményünk szerint az intézmény hatékonysága és az Unió egységes fellépésének és globális szerepe erősítésének elősegítése céljából folytatott tevékenysége elsősorban annak a függvénye, milyen hatékony struktúrát sikerül kiépíteni. Fontosnak tartjuk, hogy az új intézmény elkerülje azt, hogy mindjárt kezdeti működésekor háttérbe szoruljon és csak egy provizórikus intézménnyé váljon. Véleményünk szerint ez több eszközzel is elkerülhető. Elsőként fontosnak tartjuk a fokozatosság elvének alkalmazását, egy kevesebb közös funkciót ellátó intézményből fokozatosan egy szélesebb feladatkörrel és hatáskörrel rendelkező intézménnyé való fejlődés biztosítását. E mellett fontosnak tartjuk továbbá a tagállamok aktív bevonását az új intézmény kialakításába és

működtetésébe, hogy az Európai Külügyi Szolgálatra a tagállamok ne úgy tekintsenek, mint nemzeti diplomáciájukat veszélyeztető intézményre, sokkal inkább egy lehetőségre, hogy az uniós szintű közös kül- és biztonságpolitikát befolyásolni tudják és nemzetközi tapasztalatokat gyűjtsenek, amelyeket hazai diplomáciai tevékenységükben is hatékonyan alkalmazni tudnak majd.

Az Európai Külügyi Szolgálat, amely a Tanács, a Bizottság és a tagállamok diplomatáit és szakértőit is egybegyűjti, jelentős gyakorlati tudásbázist és szakértelmet összpontosít. Amennyiben abból a neo-institutionalista alapfeltevésből indulunk ki, amely szerint az intézmények képesek az egyes aktorok identitástudatát, prioritásait, érdekeit formálni és befolyásolni, továbbá képesek a politikusok elvárásait is módosítani, az új „Uniós Külügyminisztériumot” egyfajta „szociális tanulási folyamat” eszközeként is felfoghatjuk, hiszen azon diplomaták, akik 5-10 évnyi uniós szerepvállalás és EU külügyi szolgálat tapasztalataival felvértezve visszatérnek nemzeti diplomáciai szolgálatukba, egy nagy adag európai egység gondolatot is magukkal visznek, ami az egyes tagállamoknak az Unió közös nemzetközi szerepvállalásáról alkotott képét és az Európai Unió további intézményi reformjához való viszonyukat is pozitívan átalakíthatja.

Az Uniónak az egyes ENSZ szervezetekben és intézményekben való szerepvállalása tekintetében az intézményi fejlődés további fontos eleme és nagy kihívása az uniós szintű diplomáciai képviselők és a tagállamok nemzeti diplomáciai szolgálatai közötti kapcsolat és feladatmegosztás tisztázása és részletes kialakítása, a célból, hogy a kohézió fenntartsa és megerősítse mellett az Unió megfelelő kapacitásokkal rendelkezzen a külső kommunikáció és érdekérvényesítés, harmadik országokkal, szervezetekkel való bilaterális kapcsolatok megerősítésére is. Fontosnak tartjuk ezért a hatáskörök és feladatmegosztás pontos tisztázását az egységes nemzetközi fellépés hatékonyságának növelése függvényében.

Visszautalva a disszertáció címére, összefoglalásként elmondható, hogy az Unió egységes nemzetközi szerepvállalásáról, mint a jelen valóságáról beszélhetünk, azonban a jövő nagy kihívása az egység kiterjesztése a nemzetközi kapcsolatok azon területeire is, amelyeknél ez jelenleg nem valósul meg megfelelően. A jövő még ennél is nagyobb kihívása, hogy az Unió betöltse méltó globális vezető aktor szerepét (amelyre való alkalmasságát egy-egy konkrét esetben már bizonyította) a nemzetközi szinten, az ENSZ kiemelt és a hatékony multilateralizmus megteremtéséért elkötelezett szövetségeseként. Meggyőződésünk, hogy a Lisszaboni szerződés nyújtotta intézményi reformok, illetve jelen disszertáció által megfogalmazott javaslatok és ajánlások ennek a szerepnek a megerősítéséhez és sikeréhez

megfelelő alapot teremthetnek, természetesen amennyiben ehhez a megfelelő tagállami politikai akarat rendelkezésre áll. A kutatás eredményei ugyanis megerősítik és igazolják azt az állítást, mely szerint az EU nemzetközi szerepvállalása legalább annyira tetteinek, mint jogi képességének a következménye.

Ha azt vesszük figyelembe, hogy az EU közös kül- és biztonságpolitikája nem több mint 10 éves múltra tekint vissza, minden hiányossága és hibája ellenére mindenképpen elismeréssel kell szólni az ez idő alatt elért eredményekről. Tíz év nagyon rövid idő ahhoz, hogy az évszázados gyökerekkel rendelkező, a nemzetállamok szuverenitásán alapuló rendszert egy azt alapjaiban megváltoztató, az egyéni nemzeti érdekek helyett az összeurópai és globális nemzetközi érdekeket előtérbe helyező, szoros együttműködésen, ha úgy tetszik együttélésen nyugvó interdependens rendszer váltsa fel. Úgy véljük azonban, hogy a legnehezebb és a legtöbb belső konfliktust előidéző akadályt az Unió tagállamai ez idő alatt már sikerrel vették, így az előttünk álló évek az egységes nemzetközi szerepvállalás és az Unió vezető globális szerepének formálódása tekintetében dinamikus fejlődést hozhatnak. Meggyőződésünk, hogy a Jean Monnet és Robert Schumann által megálmodott európai egység gondolat szellemében létrehozott Unió alkalmas arra, hogy betöltse a jelenlegi világpolitika globális vezető aktor szerepét és a globális béke és biztonság, fejlődés és konfliktuskezelés, környezetvédelem és jogállamiság elsőszámú zászlóvivőjévé váljon. Ezt egyrészt az eddig elért, részben jelen disszertációban is bemutatott közös eredmények, másrészt az Unió alapszerződéseiben deklarált célok és elvek, harmadrészt az integráció más területein elért sikerek és nem utolsósorban az Unióban, mint a nemzetközi kapcsolatok egy különleges és egyedi entitásában rejlő potenciál is előfeltételezik.

IV. Főbb hivatkozások

Könyvek, tanulmányok:

Balázs Péter [2003]: *Az Európai Unió külpolitikája*. KJK Kerszöv, Budapest

Blahó András- Prandler Ákos [2005]: *Nemzetközi Szervezetek és Intézmények*. Aula Kiadó, Budapest

Bokorné Sz. Hanna [2004]: *Nemzetközi jog*. Aula Kiadó, Budapest

Bretherton, Charlotte- Vogler, John[1999]: *The European Union as a Global Actor*. Routledge, London-New York 1999

Buchan , D.[1993]: *Europe.the strange superpower*. Aldershot, Dartmouth

Buergenthal, Thomas [2001]: *Nemzetközi Emberi Jogok*. Helikon Kiadó

Cameron, Fraser[2005]: *The EU and Global Governance*. European View, Volume 2, Autumn 2006 pp. 27-32

Conway, G.[2003]: *Breaches of EC Law and the International Responsibility of Member States*. In: The European Journal of International Law. Volume 13 no.3 pp. 679-695.

Cox, Robert W [1992] *Multilateralism and World Order*. Review of International Studies, Vol 18., No.2.

Eeckhout, Piet [2005]: *External Relations of the European Union. Legal and Constitutional Foundations*. Oxford University Press

Fassbender, B. [2004]: *The Better Peoples of the United Nations? Europe's Practice and the United Nations*. In: The European Journal of International Law. Volume 15 no.5, pp.857-884

Gareis, Sven Bernhardt-Johannes Varwick [2004]: *The United Nations: An Introduction*. Basingstoke.Palgrave

Gazdag Ferenc [2005]: *Európai integráció és külpolitika*. Osiris Kiadó, Budapest

Gowan R.-Brantner F. [2008]: *A Global Force for Human Rights? An Audit of European Power at the UN*. European Council on Foreign Relations, September 2008.

Govarer, Inge-Capiau Jeroen-Vernersch, An [2004]: *In between seats: The Participation of the European Union in International Organizations*. In: European Foreign Affairs Review 2004/9 pp. 155-187.

Groenleer, Martjin-Van Schvank, Louise [2007]: *United We Stand? The European Union's International Actorness in the Cases of the International Criminal Court and the Kyoto Protocol*. Journal of Common Market Studies. Volume 45. No. 5. pp. 969-998

- Halmai G.-Tóth G.A**[2003]: *Emberi jogok*. Osiris Kiadó, Budapest
- Johnstone, I.**[2003]: *Security Council Deliberations: The Power of the Better Argument*. In: The European Journal of International Law. Volume 14 no.3. pp. 437-480.
- Jupille, Joseph-Caporaso, James** [1998]: *States, Agency, and Rules: The European Union in Global Environmental Politics*. In: Rhodes, Caroline[1998]:*The EU in World community*, Lynne Rienne Publishers, Inc., London
- Keckés, László Dr.** [2009]:*EU jog és jogharmonizáció*. HVG-Orac, Budapest
- Krämer, L.**[1995]: *E.C. Treaty and Environmental Law*. Sweet and Maxwell, London
- Mc Goldick, Dominic** [1997]: *International Relations Law of the European Union*. Longan, London and New York
- Moller Stig Peter**[2005]: *Working Ever Closer: The EU, the United Nations and the reform of the Security Council*. European View. Volume 2, Autumn 2005, pp. 113-117
- Miall, Hugh**[2007]: *The EU and the Peacebuilding Commission*. Cambridge Review of International Affairs, Volume 20, No. 11. March 2007 pp. 29-45.
- Palánkai Tibor** [2003]: *Az Európai integráció gazdaságtana*. Aula Kiadó, Budapest
- Piening, Robert** [1992] : *Global Europe*. Lynne Reiner, Boulder Co.
- Ruggie, John G.** [1992]: *Multilateralism? The Anatomy of an Institution*. International Organisation, Vol. 46. No.3.
- Smith Karen** [2006]: *Speaking with One Voice? European Union Co-ordination on Human Rights Issues at the United Nations*. Journal for Common Market Studies, 2006/1 pp. 113-137
- Stanley Foundation** [2006]:*United Nations Reform in Context*. February 2006
- Várnay, E.- Papp M** [2003]: *Az Európai Unió joga*. KJK Kerszöv, Budapest
- Verlin Laatikainen, Kathlin. –Smith E., Karen** [2006]: *The European Union at the United Nations. Intersecting Multilateralisms*. Palgrave. Macmillan 2006
- Wessel, R.**[1992]: *The International Legal Status of the European Union*. In: European Foreign Affairs Review 1992/3
- Wouters, Jan et al.**[2006]: *The United Nations and the European Union: An Ever Stronger Partnership*. T.M.C. Asser Press, The Hague

Európai Unió, Egyesült Nemzetek Szervezetének kiemelt dokumentumai

Council of the European Union [200]: The EU Annual Report on Human Rights, 4146/2/08

European Commission [2003]: *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. The European Union and the United Nations: The Choice of multilateralism*. COM (2003) 526 final

European Commission [2004]: *The Enlarging European Union at the United Nations: Making Multilateralism Matter*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg

European Commission [2005]: *Accelerating Progress towards attaining the Millennium Development Goals – Financing for Development and Aid Effectiveness*. COM (2005) 133

European Commission [2008/a]: *Humanitarian Aid. Financial Report 2008*. DG for Humanitarian Aid, Brussels

European Commission [2008/b]: *European Commission and United Nations Environmental Programme. Working Together for the Environment*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg

General Secretariat of the Council[2008]: *The European Union and the International Criminal Court*, Brussels

European Council [2003]: *European Security Strategy. A More Secure Europe in a Better World*. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

European Parliament [2008]: *The Role of the European Union in the Human Rights Council*. November 2008, Brussels

United Nations [2007]: *The Partnership Between the UN and the EU. The United Nations and the European Commission working together in Development and Humanitarian Cooperation*. United Nations Office in Brussels, Brussels

United Nations [2006]: *Improving lives: Results from the Partnership of the United Nations and The European Commission in 2006*. United Nations Regional Information Centre in Brussels, Brussel

UN Secretary General [2004]: *A More Secure World: Our Shared Responsibility*. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, United Nations Department of Public Information

UN Secretary General [2005]: *In Larger Freedom: towards Development, Security and Human Rights for All*. Report by the Secretary General, A/59/2005

A kutatás során felhasznált Internetes források:

Európai Unió: <http://europa.eu/>

Az EU-ENSZ együttműködés honlapja: <http://www.europa-eu-un.org/>

Egyesült Nemzetek Szervezete: www.un.org

ENSZ Közgyűlés: <http://www.un.org/ga/>

ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete: <http://www.fao.org/>

ENSZ Biztonsági Tanácsa: <http://www.un.org/Docs/sc/>

ENSZ Béketeremtő Bizottsága: <http://www.un.org/peace/peacebuilding/>

ENSZ Emberi Jogi Tanácsa: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/index.htm>

Nemzetközi Büntetőbíróság: <http://www.icc-cpi.int/Menu/ICC>

ENSZ Fenntartható Fejlődés Bizottsága: http://www.un.org/esa/dsd/csd/csd_index.shtml

ENSZ Környezetvédelmi Alapja: <http://www.unep.org/>

Nemzetközi Munkaügyi Szervezet: <http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>

Egészségügyi Világszervezet: <http://www.who.int/en/>

ENSZ nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete: <http://www.unesco.org/>

ENSZ Menekültügyi Főbiztossága: <http://www.unhcr.org/>

V. A témakörrel kapcsolatos publikációk jegyzéke

Rövid Éva [2005]: *A Közösségi Szabadalmi Rendszer kiépítése: egy nem teljesült Lisszaboni célkitűzés.* In: *Társadalom és Gazdaság*, 27. évf. 1-2.szám pp. 317-323.

Rövid Éva [2008]: *Az Európai Unió képviseleti joga és hatékony szerepvállalása az ENSZ család szerveiben. A FAO és az ENSZ Közgyűlés esete.* In: *3 éve az 50 éves EU-ban. A Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskolájának konferenciakötete*, Budapest pp.216-229.